

Рибак І.В. (м. Кам'янець-Подільський)

СЕЛЯНСЬКЕ ЖИТЛО ПІВДНЯ УКРАЇНИ 50-Х РОКІВ ХХ СТ. (за матеріалами вибіркового бюджетного обстеження органів статистики)

Матеріалів вибіркового бюджетного обстеження Центрального статистичного управління Української РСР, які систематично здійснювалися з середини 50-х років для вивчення соціально-побутового розвитку українського села недостатньо використані у практиці наукових досліджень.¹ Це пояснюється тією обставиною, що лише в 80-ті роки з них було знято гриф "цілком таємно". Разом з тим у фондах ЦСУ зберігаються сотні справ, у яких міститься надзвичайно цінна інформація про медичне, побутове, культурне обслуговування жителів села, рівень їх доходів і витрат, харчування, придбання товарів масового вжитку, а також житлові умови.

Зокрема у 1959 році органи статистики здійснили обстеження умов колгоспників Півдня України, зокрема, Миколаївської та Одеської областей. На Миколаївщині обстеженню підлягло 414 сімей у 18 колгоспах, розташованих у 12 районах, в них нараховувалося 1489 осіб. Кожна обстежена сім'я складалася з 3,6 чоловік. З'ясувалося, що з 414 сімей – 406 (98%) проживали у власних будинках і лише 8 сімей (2%) у помешканнях, які належали колгоспам або приватним особам. Кількість кімнат, які припадали на одну сім'ю складала 1,6². Групування обстежених сімей колгоспників за розмірами житлової площі, що припадала на одного члена характеризувалося такими даними³:

Розмір житлової площі, що припадає на одного члена сім'ї (м ²)	Всього сімей	%	Всього членів сім'ї	У тому числі дітей до 16 років
До 3	18	4	101	41
Від 3 до 5	52	13	249	86
Від 5 до 7	82	21	346	102
Від 7 до 9	79	19	298	61
Від 9 до 11	75	18	242	39
Від 11 до 13	27	7	82	11
Від 13 до 15	20	5	46	3
Від 15 до 17	16	4	39	4
Від 17 і вище	37	9	63	2
Всього:	406	100	1466	349

Як показали матеріали обстеження переважна більшість сімей проживали у неймовірній тісноті. Розмір житлової площі не відповідав тодішнім нормам (9 м²) на одного члена сім'ї. Досить цікавими є дані про матеріали, з яких зведені стіни хат та їх покрівлю. З 414 всіх обстежених сімей 241 (58%) проживали у цегляних або кам'яних будинках, 42% в саманних. 196 хат (47%) мали залізну, черепичну або шиферну покрівлю, а 218 (53%) – солом'яну або очеретяну⁴. Наведені дані свідчать про значні якісні зміни, які сталися у сільському житловому фонді Миколаївщини наприкінці 50-х років. Разом з тим дерев'яна долівка залишалася ще рідкістю у селянських оселях. Лише у 57 обстежених хатах або 14% було виявлено дерев'яну підлогу, у 357 будинках (86%) – земляну або глиняну долівку⁵. Житловий фонд за часом побудови розподілявся таким чином: 292 або 72% з загальної кількості було зведено до 1946 року, 65 (16%) власних

будинків колгоспників споруджено з 1946-1953 рр., і 49 (12%) побудовано у 1954-1959 рр. Із загальної кількості 414 обстежених будинків 219 або 53%⁶ мали електричне освітлення, 369 (89%) – були радіофіковані⁷. Наведені дані свідчать, що пересічна селянська оселя на Миколаївщині наприкінці 50-х рр. була невеликою, збудованою з цегли, каменю, саману, вкрита переважно соломою або очеретом, мала глиняну або земляну долівку, радіофікована та освітлювалась електрикою. Деяко відрізнялись селянські хати на Одещині. Тут у 1959 році було обстежено 501 сім'ю в 21 колгоспах, розташованих у 14 районах⁸. В процесі обстеження з'ясувалося, що 99% обстежених сімей проживали у власних, а решта у хатах, які належали колгоспам або приватним особам. За розмірами житлової площі, яка припадала на одного члена сім'ї, обстежені хати розподілялися таким чином¹⁰:

Розмір житлової площі, що припадає на одного члена сім'ї (м ²)	Всього сімей	%	Всього членів сім'ї	У тому числі дітей до 16 років
До 3	15	3	73	20
Від 3 до 5	63	12	320	107
Від 5 до 7	89	18	408	123
Від 7 до 9	75	15	294	80
Від 9 до 11	69	14	223	42
Від 11 до 13	50	10	129	17
Від 13 до 15	30	6	85	10
Від 15 до 17	28	6	60	8
Від 17 і вище	82	16	182	21
Всього:	501	100	1774	428

Звідси видно, що селянські хати на Одещині були більш просторими, ніж на Миколаївщині.

Проте 75% обстежених хат були глинобитними, 23% цегляними або кам'яними, решта збудовані із змішаних матеріалів. 11% мали залізу, 31,4% – черепичну або шиферну, 1,58% – рубероїдну, 0,59% – дерев'яну, а переважна більшість 55,4% – солом'яну або очеретину покрівлю¹¹. 77% обстежених сімей проживали у хатах збудованих до 1946 р., 10,6% – за період з 1946 по 1953 рр. і лише 12,3% – в оселях, побудованих з 1954-1959 рр. Дерев'яну підлогу було виявлено лише у 15% обстежених сімей¹². Рідкістю було електричне освітлення. Лише 18,9% обстежених хат освітлювалися електрикою, у той же як 63,8% були радіофіковані¹³. Отже, на Одещині переважали більш просторі хати, але вони були переважно саманними, довоєнної побудови. Значно нижчим був рівень електрифікації та радіофікації сільських хат. Так само, як на Миколаївщині,

тут домінували оселі вкриті соломною або очеретом із земляною або глиняною долівкою.

Таким чином, аналіз вибірових бюджетних обстежень здійснених органами статистики наприкінці 50-х років у Миколаївській та Одеській областях дає змогу зробити такі висновки: по-перше, житлово-побутові мешканців сіл Півдня України залишались досить незадовільними. Сім'ї колгоспників жили у тісних непорядкованих оселях, які не відповідали протипожежним, санітарно-гігієнічним нормам. Разом з тим, матеріали вибірових обстежень зафіксували значні зрушення в електрифікації та радіофікації села, деякі позитивні зміни у якійсній характеристиці селянської оселі. Досить помітним є збільшення темпів спорудження житла на селі у 1954-1959 рр. Все це дозволяє зробити інтегруючий висновок, що наприкінці 50-х років села Півдня України переживали еволюцію житлового будівництва. Саме у цей час будувалася кожна третя і зазнала реконструкції, поліпшення кожна друга існуюча дотепер селянська оселя.

Примітки

1. Рибак І.В. Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20 – поч. 90-х рр. ХХ ст.). К.: Рідний край, 1997. – 165с.; Його ж Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921-1991 рр.) Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 304 с.; Соціальні перетворення у радянському селі. На прикладі західних областей Української РСР. – К.: Наукова думка, 1976. – 214 с.; Арутюнян Ю.В. Опыт социологического изучения села. – М.: Изд-во МГУ, 1968. – 212 с.; Горбачева Р.М. Быт колхозного крестьянства. Ставрополь, 1969. – 171 с.; та ін.

2. Центральний державний архів вищих органів влади України.-Ф.582. – Оп.24.-Спр.806.-Арк.126.
3. Там само. – Арк.129.
4. Там само. – Арк.131.
5. Там само. – Арк.134.
6. Там само. – Арк.136.
7. Там само. – Арк.139.
8. Там само. – Арк.142.
9. Там само. – Арк.145.
10. Там само. – Арк.149.
11. Там само. – Арк.152.
12. Там само. – Арк.153.
13. Там само. – Арк.154.

